

Safura Hacıyeva
Kitabxana fondu və kataloqları
laboratoriyasının müdiri

Ulduz Manafova
Kitabxana resursları və informasiya axtarış
sistemləri kafedrasının baş laborantı

UŞAQ KİTABXANALARINDA YENİ TEXNOLOGİYALARIN TƏTBİQİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Açar sözlər: *uşaq kitabxanaları, kitabxana, fond, oxucu, şagird, kitab, komplektləşdirmə, avtomatlaşdırma, elektron kataloq, kompüterləşdirmə, elektron kitabxana, informasiya, texnologiya.*

Ключевые слова: *детская библиотека, библиотека, фонд, читатель, ученик, книга, комплектизация, электронная библиотека, информация, технология.*

Keywords: *children libraries, library, fund, reader, pupil, book, acquisition, electronic library, information, technology*

XX əsrin 20-ci illərin başlayaraq respublikamızda kitabxanaların qarşısında uşaqlara xidmət, onları kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək mühüm vəzifə kimi meydana çıxmış, müstəqil uşaq kitabxanaları şəbəkəsinin yaradılmasına başlanmışdır. 1960-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanda bir milyon nüsxədən artıq kitab fonduna malik 71 müstəqil uşaq kitabxanaları var idi ki, bunlar da 110 min yeniyetməyə xidmət edirdi. Bundan əlavə uşaq oxucularına 200-ə qədər kütləvi kitabxanaların uşaq şöbələrinə xidmət göstərilmirdi.

XX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda uşaq kitabxanalarının təşkil edilməsi, uşaqlara kitabxana-bibliografya xidmətinin təkmilləşməsi və daha da inkişaf etdirilməsi işində yeni mərhələlərin başlanması olmuşdur. Bu dövrdə Respublika Uşaq Kitabxanası ölkəmizin uşaq ədəbiyyatının dövlət kitabsaxlayıcı, uşaqlara kitabxana xidmətinin informasiya və elmi-metodik mərkəzi kimi formalaşmağa başladı.

Kitabxanaların tarixinə nəzər salsaq məlum olur ki, bütün dövrdə kitabxanalar xalqın yaratmış olduğu elm və mədəni sərvətləri qorumuş, bəşəriyyətin – işıqlı gələcəyinə, təhsilinə, maarifinə, mədəniyyətinə, elminə, tərbiyəsinə xidmət etmiş, bilik, elm, informasiya mərkəzi kimi bəşər

sivlisasiyasının yüksəldilməsi vasitəsi olmuşdur.

Qeyd etdiyimiz kimi, uşaqların ümumi elmi dünyagörüşünün formalaşmasında uşaq kitabxanaları müstəsna rol oynayırlar. Belə ki, bu kitabxanalar uşaqların dünyagörüşünün formalaşmasına kömək göstərəkən oxucularla işin kütləvi formalarından geniş istifadə edirlər. Bu zaman kitabxanaçılar hər yaşın öz xüsusiyyətlərini, hər bir yaş qrupunun özünəməxsusluğunu və qavrama səviyyəsini nəzərə alır, keçirilən hər bir kütləvi tədbirlərin uşaqlara müsbət təsir göstərməsi məqsədilə maraqlı və rəngarəng üsullardan istifadə edirlər.

Təcrübə sübut edir ki, uşaq kitabxanalarında keçirilən kütləvi mexaniki

‘in təşkili və s. iş üsulları böyüməkdə olan nəslin ümumtəhsil və ümummədəni səviyyələrinin artırılmasına, elmi biliklərə dərinlən yiyələnməsinə, kamil insan kimi formalaşmasını və hərtərəfli yetişmiş şəxsiyyətlərə çevrilməsinə mühüm təsir göstərir. Bu mənada qabaqcıl uşaq kitabxanalarının həmin sahədə apardıqları işin araşdırılması, öyrənilməsi və təbliğ edilməsi də günün vacib məsələlərindəndir.

Yerli və dünya təcrübəsindən bəhrələnən Azərbaycan kitabxanaşünaslığı 1999-cu ildə qəbul edilmiş “Kitabxana işi haqqında” qanunla öz işini tənzimləməyə çalışmışdır. Qanunda kitabxana elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi fəaliyyət göstərən sosial insitut kimi xarakterizə olunmuşdur.

Bildiyimiz kimi, hazırki dövrdə dünyada baş verən dəyişikliklər bütün sahələrdə olduğu kimi mədəniyyət sahəsindən də yan keçməmişdir. Belə ki, yüksək tərəqqi mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxanalarda da öz təsirini göstərmişdir. Bu dediklərimizi elmi, kütləvi, xüsusi, məktəb, gənclər və uşaq kitabxanalarına da şamil edə bilərik.

Məlum olduğu kimi, uşaq kitabxan fondları heç də bütünlükdə təcrid olunmuş kitab yığımından ibarət deyildir. Bu fond yalnız o vaxt öz əhəmiyyətini qazana bilər ki, o müntəzəm şəkildə istifadə edilsin, şagirdlərin, orta məktəb müəllimlərinin, tərbiyəçilərinin, valideynlərinin əsl mütaliə mənbələrinə çevrilsin.

Uşaq kitabxanalarının fəaliyyətində xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin gələcəyimiz olan uşaqlar haqqında müdrik kəlamını rəhbər tutmuş, öz işini bu kəlamın həyata keçirilməsi uğrunda mübarizəyə həsr etmişdir. Heydər Əliyev deyir: "Uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, böyüdəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin gələcəyi bundan asılı olacaqdır".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2007-ci il aprelin 20-də imzaladığı "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin

yaxşılaşdırılması haqqında" Sərəncama əsasən "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" hazırlanmışdır.

Bakı şəhər Mərkəzi Uşaq kitabxanalarından istifadə edən oxucuların sayına nəzər salsaq görürük ki, 1995-ci ildən 2011-ci ilə qədər kitabxanaya gələn oxucuların sayı artmış 1995-ci ildə 11297, 1996-cı ildə 10358, 1997-ci ildə 10396, 1998-ci ildə 12024, 1999-cu ildə 13234, 2000-ci ildə 15078, 2005-ci ildə 17135, 2010-cu ildə 18233, 2011-ci ildə isə 18899 olmuşdur.

Uşaq kitabxana fondlarının formalaşmasında aşağıdakı prinsiplər əsas götürülür:

1. Tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsi;
2. Bədii zövqün və əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyələndirilməsinə dair əsərlərin əldə edilməsi;
3. Peşə yönümlü ədəbiyyatın alınması;
4. İstehsalat ədəbiyyatının komplektləşdirilməsi;
5. Siyasi görüşlərin formalaşmasına dair kitabların əldə edilməsi.

Uşaq kitabxanaları öz fondlarını yaş xüsusiyyətlərinə görə profilli komplektləşdirilməsinə böyük diqqət yetirir. Burada həmçinin gənclərin marağı və onun differensiyası da geniş nəzərə alınmalıdır. Hər bir şəxsin oxucu marağı mürəkkəb quruluşa malik olub, ümumi, xüsusi və fərdin vahid dialektikasına əsaslanır, cəmiyyətin üzvü olan hər bir şagird cəmiyyətin ümumi mənafeyi ilə yaşayır. Burada siyasi mənafe xüsusi olaraq nəzərə çarpır. Məhz buna görə də, siyasi həyat sahəsindəki yeniliklərə maraq bütün şagirdlər üçün ümumidir. Burada ictimai biliklərin əsas tərkib hissələri nəzərə alınmalıdır. Şagirdlərin marağının xarakterik xüsusiyyətlərindən söhbət gedir. Şagirdlərin fərdi keyfiyyətlərinə, tərbiyəvi, mədəni, tədris, peşə - ixtisas, ictimai məsələlərin, siyasi hadisələrin öyrənilməsinə isnad edilir. Habelə, şagirdlərin ixtisasa, peşəyə yiyələnməsi, sosial-siyasi baxışların aşılınması və s. bütün bu xüsusiyyətlər kitabxana fondunun profilli komplektləşdirilməsinə mühüm təsir göstərir və onun məzmun dərinliyini yüksəldir. Komplektləşdirmənin məzmun zənginliyi o vaxt özünü doğrulda bilər ki, o uşaqların marağına uyğun gəlsin və mühüm tələblərini ödəyə bilsin. Uşaq kitabxana fondunun komplektləşdirilməsində aşağıdakı cəhətləri nəzərə almaq lazımdır:

1. Şagirdlərin fonda olan marağını təmin etmək üçün zəngin kitab repertuarının olması;
2. Uşaq kitabxana fondlarının şagirdlərin ümumi marağına və tipik sorğularına görə formalaşması;
3. Profillik nöqtəyi-nəzərindən uşaq kitabxana fondlarının məzmun zənginliyinə, mövzu dolğunluğuna malik olması;
4. Şagirdlərin peşə, istehsalat, texnika, mədəniyyət, siyasi hadisələr

haqqında ümumi anlayışın yaradılması və idrakı görüşlərin zənginləşməsi.

Bu xarakterik xüsusiyyətləri Bakı şəhər Mərkəzi Uşaq kitabxanalarının komplektləşdirilməsində daha konkret müşahidə etmək olar. Bu kitabxana şagirdlərin tələbatını nəzərə alaraq peşə və ixtisasa dair kitabların, qəhrəmanların həyatından bəhs edən bədii əsərlərin, istehsalat-texniki, tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsinə başlıca diqqət yetirmişdir. Ümumiyyətlə, uşaq kitabxana fondlarının orta hesabla 15 faizini peşəyönümlü kitablar təşkil edir. Mərkəzi uşaq kitabxanalarında peşəyönümlü ədəbiyyatın istifadə edilməsi son 5 il ərzində (2005-2010) 43 faiz artmış 23710 nüsxədən 46214 nüsxəyə yüksəlmişdir.

Uşaq kitabxana fondlarının formalaşmasının ən mühüm şərtlərindən birini onun planlı, müntəzəm komplektləşdirilməsi təşkil edir. Planlı komplektləşdirmə uşaq kitabxana fondlarına müntəzəm daxil olan, kitabxananın tədris profilinə uyğun gələn, şagirdlərin tələbatını ödəyə bilən əsərlərin əldə edilməsinə əsaslanır və fondun tamlığını təmin edir . Planlı komplektləşdirmə ədəbiyyatın təkcə məzmununa görə deyil, onun formasına görə, yəni tipinə, növünə, dilinə, habelə oxucu marağına, məqsəd istiqamətinə görə formalaşmasını nəzərə alır.

Bəzi oxucular belə fikirləşirlər ki, uşaq kitabxana fondlarında daha çox elmi-təbii, texniki və istehsalat ədəbiyyatı komplektləşdirilməlidir. Digərləri humanitar ədəbiyyatın alınmasına daha çox haqq qazandırirlər. Lakin hər iki baxışın gedişində birtərəflilik nəzərə çarpır. Bu birtərəfliliyi aradan qaldırmaq üçün uşaq kitabxanalarının konkret vəzifələrini, oxucu tərkibini, tədris profilini düzgün həll etməli, xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Uşaq kitabxanalarında bütün bilik sahələrinə dair kitabların xüsusi çəkisi, mövzu-tipoloji tipini düzgün və dəqiq müəyyənləşdirməli, bu və ya digər ədəbiyyatın həddindən artıq qiymətləndirilməsinə yol verilməməlidir.

Planlı komplektləşdirmə əsərlərin uşaq kitabxanalarının quruluş bölmələrinə görə münasib nizamlandırılmasını tələb edir. Bu da kitabxanaların tipi ilə daha çox əlaqədardır.

Uşaq kitabxanalarında digər mühüm ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinə də xüsusi diqqət yetirir. Eyni zamanda kitabxanalar yeni texnologiyalarla da təhciz edilmişdir. Belə ki, uşaq kitabxanalarından F.B.Köçərli adına kitabxanaya xeyli miqdarda kompüter, elektron məlumat vasitələri, texniki avadanlıq alınmış və bu vasitələrin kitabxana işinə tətbiq edilməsi kitabxana işini qismən də olsa kompüterləşdirmişdir. Hazırda fondunda 209.700 nüsxə ədəbiyyat olan kitabxananın ən böyük nailiyyətlərindən biri uşaqların istifadəsi üçün kompüter zallının açılması olmuşdur. 2002-ci ildən kitabxanada təşkil edilən "İnternet-sınıf" və "Biləyən" multi-media zallarında uşaqlar İnternetdən yararlanaraq istədikləri materialları almaqla yanaşı, CD

disklərindən istifadə etməyi də mənimsəmişlər.

F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında Avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi 2005-ci ildən fəaliyyət göstərir. 2009-cu ildə şöbənin işçiləri İnformasiya Resurs Mərkəzində təşkil olunmuş kurslarda iştirak etmiş, müəyyən təcrübə qazanmışlar. Əlbəttə, müasir kitabxana işini yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları olmadan təsəvvür etmək bir qədər çətinidir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının insan fəaliyyətinin bir sıra sahələrində olduğu kimi kitabxana işində də tətbiqi ənənəvi kitabxana proseslərinin sürətlənməsinə və optimallaşmasına gətirib çıxarır.

Bundan başqa onu da qeyd etməliyəm ki, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının veb saytı yaradılmış (www.clb.az), bütün məlumatlar orada yerləşdirilmişdir. İndi ölkəmizin ən ucqarlarda yerləşən kitabxanaları belə MKS-lərin Mərkəzi Kitabxanasında İnternet xidmətindən istifadə etməklə istər statistik məlumatları, istər metodik vəsaitləri, istərsə də digər müvafiq materialları əldə etmək imkanı qazanmışlar.

Məlumdur ki, kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması vahid avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi vasitəsilə həyata keçirilməli, kitabxanada tətbiq olunan proqram təminatı bu və ya digər tələblərə cavab verməlidir. Həmin dövrdə isə fəaliyyətlərini avtomatlaşdırmağa cəhd edən bir sıra kitabxanalarımız yalnız katalogizator moduluna malik olduqlarından bu işi həmin modul vasitəsilə həyata keçirməklə avtomatlaşma işi sahəsində ilkin addımları atdılar. Bir çox xarici dövlətlərdə istifadə olunan İRBİS-64 AKİS-in tam paketi özündə "Kataloqlaşdırma", "Komplektləşdirmə", "Kitab verilişi", "Oxucu qeydiyyatı", "Tammətli", "İnzibatçı" kimi işçi yerlərini birləşdirir.

Bununla bərabər, Avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi aşağıdakı fəaliyyətləri həyata keçirir:

1. Kitabxanaya daxil olan bütün sənədlərin (kitab, dövri mətbuat, elektron informasiya daşıyıcıları, atlas, xəritə və s.) avtomatlaşdırılmış proqram əsasında işlənərək, fonda daxil edilməsi, o cümlədən retro məlumat bazasında kitabların işlənməsinə nəzarət;
2. Elektron kataloqun və elektron kitabxananın yaradılmasına texniki dəstək;
3. Kitabxananın veb sahifəsini yeniləmək və burada elektron kataloqun ümumi istifadəsini təmin etmək;
4. İnternet vasitəsilə elmi forumlar yaratmaq;
5. Kitabxanaya daxil olan elektron informasiya daşıyıcılarını mühafizə etmək və istifadəçilərə çatdırmaq, elektron kitabxanada əks etdirmək;
6. Kitabxananın nəşrlərini çapa hazırlamaq.

F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında avtomatlaşdırma sahəsində əldə olunmuş nəticələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, müasir istifadəçinin qlobal informasiyanın keyfiyyətinə bəslədiyi münasibət əsaslı dəyişikliklərlə qarşılaşmışdır.

Bütün bunlarla yanaşı Respublika Uşaq Kitabxanalarının qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri oxuculara bibliografiya və elmi informasiya xidmətini dünya kitabxanaları səviyyəsinə qaldırmaq, oxucuların tələbatını ödəmək üçün yeni informasiya texnologiyalarını tətbiq etmək, İnternet şəbəkəsinin elektron ehtiyatlarından istifadə etməkdir.

Respublika Uşaq Kitabxanaları bundan sonra da informasiya təminatı istiqamətində fəaliyyətinin səmərəsinin artırılması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi məqsədilə günün tələbləri səviyyəsində mütərəqqi iş üsullarından istifadə edəcəkdir. Yəni kompüter texnologiyalarının tətbiqi, ənənəvi informasiya mənbələrin elektron daşıyıcılara köçürülməsi, CD-ROM texnologiyaların tətbiqi, informasiyanın ötürülməsində yeni metodlardan istifadəsi, qrafik şəkildə informasiyanın təqdim etmək imkanları və bir sıra başqa işlərin həyata keçirilməsi üçün səy göstərərək uğurlar əldə edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Kitabxana işi haqqında qanun /Azərbaycan Respublikası: Milli Məclis //Azərbaycan.-1999.-14 mart.
2. Xələfov A.A. Kitabxana fondunun təşkilinin bəzi məsələləri.-B.: Azərneşr, 1958.-61s.
3. İsmayılov X.İ. Azərbaycan Respublikasında Kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi.-B., 2000. -415 s.
4. Quliyeva M.F. F.B.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması xüsusiyyətləri //Kitabxanaşünaslıq və informasiya (Elmi-nəzəri jurnal) .- B.: BDU, 2010.-№ 2.-S.30-36.
5. F.B.Köçərli adına Bakı şəhər Mərkəzi uşaq kitabxanasının 2005-2011-cu il hesabatları.

С.ГАДЖИЕВА, У.МАНАФОВА СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРЕТВОРЕНИЯ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДЕТСКИХ БИБЛИОТЕКАХ

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о создании детских библиотек, о начале нового этапа в работе современствования и развития библиотечно – библиографных услуг детям. В статье также обоснована важность библиотек в формировании общего мировоззрения детей.

В статье дано с различием по данным годам статистический учёт читательских групп детских библиотек.

Здесь также ясно выяснены главные принципы в формировании фондов детских библиотек.

В статье также отражается важность главных чертов в комплект ровании фонда детской библиотеки.

Здесь в основном сообщается о современном состоянии динамике развития, создании компьютерных залов и веб-сайта для детейв библиотеки им. Ф.Б.Кочарли.

S.HAJIYEVA, U.MANAFOVA

THE CURRENT STATE OF APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES AT CHILDREN LIBARARIES

SUMMARY

The article is about the organizing children libraries, start of new stages of improvement of library-bibliography service for children in Azerbaijan. The crucial significance of libraries in forming general outlook of children is also substantiated in the article.

The statistical accounting of readers' groups at children libraries is comparatively introduced in the study. Here it is also clearly explained the key principles in forming children's libraries' reserves.

The importance of considering main features acquisition of children library resources is also reflected in the article.

Comprehensive background information is introduced about the current state of children library named after F.B.Kocharli, its dynamics of development and particularly the created website, computer halls for children at the library.